

Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretime Devam Eden Öğrencilerin Kaynaştırma Öğrencilerine İlişkin Tutumlarının Resimler İle İncelenmesi*

Rukiye Şenocak**

ORCID: 0000-0003-0946-9318

Mine Akkaynak***

ORCID: 0000-0002-5799-9164

Öz

Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli çocukların okullarda normal gelişim gösteren akranlarıyla beraber, destek hizmetler sağlamak aracılığıyla eğitim gördüğü bir yapıdır. Çocukların akranlarıyla birlikte aynı sınıf ortamları içerisinde en iyi öğrenme düzeylerine ulaşacakları, gelişimsel düzeyleri normal olan çocuklar ve özel gereksinimli çocukların birçok öğrenme deneyimleri bir arada yaşama ve paylaşma olanağı sağlayan kaynaştırma eğitimlerinin devamını sağlayabilme birçok değişkenlerin bir araya gelmesiyle gerçekleşmektedir. Bu değişkenler incelendiğinde; öğretmen, öğrenci ve velilerin kaynaştırma öğrencilerine ilişkin tutumlarını nitel veri analiz teknikleri kullanılarak incelemeye çalışılmıştır. Sözer (2018) tarafından geliştirilen; yarı yapılandırılmış görüşme formları, kaynaştırma öğrencilerine ilişkin resim soru formu kullanılmıştır. Literatür taranarak ve bulgulara göre hazırlanan yapılan bu çalışmada; çocuk resimleri incelendiğinde, kaynaştırma eğitimi alan akranlarını kendilerinden farklı gördüğü yönleriyle ilgili resim çizimleri ve yorumları, öğretmenlerin ise kaynaştırma öğrencilerine karşı olumlu tutumlarıyla çalışmaları ve etkinlikleri çeşitlendirerek sınıf içi uyumu sağlamaya çalıştıkları görülmüş, ebeveynlerin kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin davranışlarının sınıf atmosferini olumsuz yöndeki etkilerine ilişkin tutumların farklılık gösterdiği, akranlarının ise kaynaştırma öğrencisine yaklaşımlarına ilişkin görüşlerinin ise olumlu yönde olduğu ancak sınıf içi davranışlarının olumsuz etkilerine ilişkin veriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Resim analizi, Kaynaştırma eğitimi, Çocuk çizimleri, Tutum.

Gönderme Tarihi: 19/01/2021

Kabul Tarihi: 19/05/2021

* Bu makale yazarın 'Okul öncesi eğitim ve ilköğretime devam eden öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine ilişkin tutumlarının resimler ile incelenmesi' adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

**Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, rukiyesenocak@gmail.com

***Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, mineakkaynak@aydin.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ŞENOCAK, R. – AKKAYNAK, M., Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretime Devam Eden Öğrencilerin Kaynaştırma Öğrencilerine İlişkin Tutumlarının Resimler İle İncelenmesi, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 2, 2021, s.719-746.

Examining the Attitudes of Pre-School and Primary Education Students towards Inclusive Students with Pictures

Rukiye Şenocak*

ORCID: 0000-0003-0946-9318

Mine Akkaynak**

ORCID: 0000-0002-5799-9164

Abstract

Inclusive education is a structure where children with special needs are educated in schools with their normally developing peers through providing support services. Ensuring the continuity of inclusive education, which allows children with normal developmental levels and children with special needs to achieve their best learning levels in the same classroom environment with their peers, and provides the opportunity to live and share many learning experiences together, is achieved by the combination of many variables. When these variables are examined; Attitudes of teachers, students and parents towards mainstreaming students were tried to be analyzed using qualitative data analysis techniques. Developed by Sözer (2018); semi-structured interview forms, picture questionnaire for mainstreaming students were used. In this study which is prepared by scanning the literature and according to the findings; When the pictures of children were examined, it was observed that drawings and comments about the aspects of their peers who received inclusive education were different from themselves, and teachers tried to achieve in-class harmony by diversifying their work and activities with their positive attitudes towards inclusive students, and the differences in the attitudes towards the negative effects of parents' behaviors on the classroom atmosphere. The opinions of his peers on the approach of the inclusion student were positive, but the data on the negative effects of classroom behaviors were presented.

Keywords: Painting Analysis, inclusive education, children drawing, attitude.

Received Date: 19/01/2021

Accepted Date: 19/05/2021

* Master, Istanbul Aydin University, Graduate Institute, Istanbul- Turkey, rukiyesenocak@gmail.com

**Associate Professor, Istanbul Aydin University, Graduate Institute, Istanbul-Turkey, mineakkaynak@aydin.edu.tr

You can refer to this article as follows:

ŞENOCAK, R. – AKKAYNAK, M., Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretime Devam Eden Öğrencilerin Kaynaştırma Öğrencilerine İlişkin Tutumlarının Resimler İle İncelenmesi, *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue 2, 2021, 2021, p.719-746.

Изучение отношения с помощью картинок учеников дошкольного и начального образования к ученикам с особыми потребностями

Рукие Шеноджак*

ORCID: 0000-0003-0946-9318

Мине Аккайнак**

ORCID: 0000-0002-5799-9164

Интеграционное образование является структурой, в которой дети с особыми потребностями получают образование путем предоставления вспомогательных услуг своим сверстникам, которые обычно развиваются в школах. Обеспечение непрерывности инклюзивного образования, которое позволяет детям с нормальным уровнем развития и детям с особыми потребностями достигать наилучшего уровня обучения в тех же классных условиях. Разработанный компанией «Сёзер» (2018); используются полу структурированные формы собеседования, анкета для интеграции студентов. Когда были изучены фотографии детей, было замечено, что рисунки и комментарии об аспектах их сверстников, получивших инклюзивное образование, отличались от них самих, и учителя пытались достичь гармонии в классе, разнообразив свою работу и занятия своим положительным отношением. По отношению к инклюзивным ученикам наблюдались различия в отношении к негативному влиянию поведения родителей на классную атмосферу у учеников, получающих инклюзивное образование. С другой стороны, мнения сверстников о подходе инклюзивного ученика были положительными, но были представлены данные о негативных эффектах поведения в классе.

Ключевые слова: анализ изображений, инклюзивное образование, детские рисунки, отношение.

Получено: 19/01/2021

Принято: 19/05/2021

* Аспирант, Стамбульский университет Айдын, аспирантура, Стамбул- Турция, rukiyesenocak@gmail.com

** Доцент, Стамбульский университет Айдын, аспирантура, Стамбул-Турция, mineakkaaynak@aydin.edu.tr

Ссылка на статью:

ŞENOCAK, R. – AKKAYNAK, M., Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretime Devam Eden Öğrencilerin Kaynaştırma Öğrencilerine İlişkin Tutumlarının Resimler İle İncelenmesi, *академическая история и мысль*, Т.8, NO.2, 2021, С.719-746.

Giriş

Okul öncesi ve ilköğretimde kaynaştırma eğitimi, toplumların gelişmişlik ve refah düzeylerinin değerlendirilmesinde önemli bir gelişmişlik düzeyinin birer yansıması haline gelmiştir. Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli çocukların okullarda normal gelişim gösteren akranlarıyla beraber, gerekli olduğunda kendisine ve sınıf öğretmenine destek hizmetler sağlamak aracılığıyla eğitim gördüğü bir yapıdır.¹ Eğitim alanlarındaki gelişmeler, psikoloji ve sosyoloji bilim dallarıyla insana verilen önem artmış davranışlarının nedenleri, sonuçları, duyuşsal yapıları bilim adamları tarafından da incelenmiştir. Çocukların psikomotor, bilişsel, sosyal ve duygusal alanlarının her bir basamağındaki beceriler gelişim düzeylerini belirleyen nitelikler haline gelmiştir. Gelişim düzeyindeki aşamalarının gerçekleşmemesi durumlarında, bilişsel çalışmalar detaylı olarak incelenmesi ve niteliksel sorunların çözüm yolları aranmasına yönlendirmektedir. Çözüm yolları arasında kaynaştırma eğitimine verilen önem yüzyıllar öncesinde dayanmakla birlikte, yapılan birçok çalışmalar ile her bireyin eğitim ve öğretim hakkının olması gerekliliği yasalarla güvence altına alınmıştır.² Araştırmanın amacı, okul öncesine ve ilköğretime devam eden öğrencilerin, öğretmenlerin ve velilerinin kaynaştırma öğrencilerine ilişkin tutumlarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın alt amaçları ise sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin, öğrencilerin ve öğrenci velilerinin kaynaştırma öğrencisine ilişkin görüşlerini nitel araştırma yöntemi kullanılarak, Aylin Sözer tarafından 2018 yılında geliştirilen ve uzman görüşleri alınan kişisel bilgi formu, yarı yapılandırılmış görüşme formu, öğrencilerin çizdikleri resimler aracılığı ile kaynaştırma öğrencilerine ilişkin tutumlarını ortaya çıkarmak için resim soru formu kullanılmıştır.

Çocukların akranlarıyla birlikte aynı sınıf ortamları içerisinde en iyi öğrenme düzeylerine ulaşacakları, gelişimsel düzeyleri normal olan çocuklar ve özel gereksinimli çocukların birçok öğrenme deneyimleri bir arada yaşama ve paylaşma olanağı sağlayan kaynaştırma eğitimlerinin devamını sağlayabilme birçok değişkenlerin bir araya gelmesiyle

¹ Bülbin Sucuoğlu-Tevhide Kargın, *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar Yöntemler Teknikler*, Morpa Yayıncılık, İstanbul 2006, s.91.

² Tansel Yazıcıoğlu, "Kaynaştırma Uygulamalarının Tarihsel Süreci ve Türkiye'de Uygulanan Kaynaştırma Modelleri", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C. 11, S. 19, Nevşehir 2018, s. 110.

gerçekleşmektedir.³ Bu değişkenler incelendiğinde kaynaştırma eğitimi uygulama çalışmalarının özel gereksinimli öğrenciler ve gelişimsel olarak normal olan öğrencilerin özellikle sosyal, duygusal ve davranışsal gelişim alanlarına yönelik çalışmalar çok önemlidir.⁴

Kaynaştırma Eğitimi

Kaynaştırma eğitimi, öğrencilerin yetersiz olduğu alanlara göre değil, bireysel yeteneklerine göre yapılan bir eğitim sistemidir. İnsana verilen değer önem ve insan hakları alanında yapılan çalışmalarla özellikle özel gereksinimli bireylerin, sağlık, eğitim, bakım ve toplumun bir parçası haline gelmeleri için yasaların sunduğu hizmetle birçok alanda gelişmeler yaşanmıştır. Özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı sınıfta eğitim görmeleri fiziksel kaynaştırma, özel gereksinimli öğrencilerle ve yetişkinlerle ilişkilerinin desteklenmesi ise sosyal kaynaştırma ve özel gereksinimli öğrencilerin yetenekleri baz alınarak sunulan eğitim de eğitimsel kaynaştırmayı ifade eder.⁵ Aynı zamanda kaynaştırma eğitimleri sadece özel gereksinimli öğrencilerle, normal gelişim gösteren çocukların aynı sınıfta bulunması demek değildir. Kaynaştırma eğitimi ilkelerinin yerine getirilmesine de bağlıdır. Gelişimsel ölçüt değerleri üzerinden bazı etkinlik çalışmalarının yapılması, genel kaynaştırma ilkelerinin yerine getirilmesi ve temel ölçülerin karşılanması anlamını da taşımaktadır.⁶ Etkili ve güçlü iletişim sağlanmasında tüm çocukların bir arada yer aldıkları eğitim yapıları içerisinde, birbirleriyle olan iletişim, etkileşim, bakış açıları ve değerlendirmeleri önemlidir. Bu değerlendirmelere incelendiğinde çocukların kendilerini ifade etmelerindeki yollardan biri de resim çizimleridir.

Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumlar

Başarılı kaynaştırma uygulamaları için yapılabilecek çalışmalar kapsamında, okul öncesi eğitim ve ilköğretim yıllarında özel gereksinimli çocukların eğitim alanları önem kazandığında, kaynaştırma eğitime yönelik uygulama çalışmaları gündemimizde daha çok söz konusu olmaya başlamıştır. Okul öncesi çağı da özel gereksinimli çocukların kaynaştırma

³Emine Nilgün Metin, "Kaynaştırma", *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, (Edit Necate Baykoç), Eğitim Kitap Yayınları, Ankara 2015, s.89-90.

⁴Allison Evins, "The Effects Of Inclusion Classrooms On Students With And Without Developmental Disabilities: Teachers' Perspectives On The Social, Emotional, And Behavioral Development Of All Students In Inclusion Classrooms", *Graduate School of Professional Psychology, Doctoral Papers and Masters Projects*, C. 5, S. 26, Colorado 2015, s. 9.

⁵Süleyman Eripek, *Özel Eğitim ve Kaynaştırma Uygulamaları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007, s.21.

⁶Tevhide Kargın, "Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 2, Ankara 2004, s. 13.

eğitimleriyle ve akranlarıyla aynı sınıfta eğitim almaları onlar için en önemli, kritik zamanlar haline gelmektedir.⁷ Özellikle okul öncesi ve ilköğretim yılları, olağan gelişim gösteren çocukların eğitimlerinde büyük bir katkı sağladığı gibi kaynaştırma çocuklar için bu yılların önemi daha da çok anlaşılmaktadır. Kaynaştırma çocukların gelişimi olağan gelişim gösteren çocuklarla birlikte sınıf ortamında hayata dair kazanımları öğrenip uygulamaları, günlük aktivitelerinde de bu kazanımları uygulamalarını sağlamaktadır.⁸ Kaynaştırma çalışmalarında olağan gelişim gösteren çocuklar ile birlikte eğitim alan özel gereksinimli çocukların fayda kazanmasının yanında, bu uygulamadan gelişimi normal olan çocuklarda faydalanmaktadır.⁹ Çocukların yaşitlarıyla aynı ortamda zaman geçirmeye başladıkları okul öncesi dönemlerinde buldukları okul ve sınıf ortamlarında kaynaştırma arkadaşlarının farklılıklarına karşı daha sabırlı ve hassas olmalarını sağlayacaktır. Kaynaştırma olan arkadaşları ile geçirdikleri zamanda arkadaşlarının yetersiz kaldıkları noktalar ile ilgilenmektense onların başarabildikleri alanları keşfedip onlar üzerinde dikkatlerini toplayacaklardır. Yaşamlarının ilerleyen zamanlarında kaynaştırma olan arkadaşlarına üzülp acımak yerine onları takdir etmeyi öğreneceklerdir.¹⁰ Özel eğitime gereksinimli çocukların gittiği okullara bakıldığı zaman, eğitimcilerin kaynaştırma çocukların olması taraftarı oldukları, fakat bu özel çocuklara nasıl yaklaşacaklarını ve nasıl bir eğitim uygulayacaklarını bilmediklerini ifade ettikleri görülmektedir.¹¹ Özellikle erken dönemden itibaren kaynaştırma uygulamaları tüm kademelerde uygulanmalı ve farklı branşlardan öğretmenlerle kaynaştırmaya ilişkin katılımcı ve olumlu tutum içinde olmaları engelli bireylerin eğitim yaşantılarının devamlılığı açısından gereklidir.¹² Kaynaştırma çocuklarının olağan gelişim gösteren çocuklarla birlikte sınıf ortamında hayata dair kazanımları öğrenip uygulamaları,

⁷ Gülçin Varlıer-Sezgin Vuran, "Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 6, S. 2, Eskişehir 2006, s. 559.

⁸ Sema Batu-Arzu Yükselen, "Erken Çocukluk Özel Eğitim ve Kaynaştırma Uygulamalarında Genel Prensipler", *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Kaynaştırma*, (Edit Nilgün Metin-Arzu İpek Yükselen), Hedef Yayıncılık, Ankara 2015, s.344-345.

⁹ B.Sucuoğlu-T. Kargın, *a.g.e.*, s.93.

¹⁰ Serhat Odluyurt-Sema Batu, "Okul Öncesi Dönemdeki Kaynaştırmaya Hazırlık Becerilerinin Öğretmen Görüşlerine ve Alanyazın Taramasına Dayalı Olarak Belirlenmesi", *Kuram ve Uygulama Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 9, Eskişehir 2009, s. 1819.

¹¹ G.Varlıer-S. Vuran, *a.g.m.*, s. 580.

¹² Yeşim Fazlıoğlu-Mustafa Kemal Doğan, "Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 2, Edirne 2013, s. 225.

günlük aktivitelerinde de bu kazanımları uygulamalarını sağlamaktadır.¹³ Ülkemizde kaynaştırma uygulamalarının uygun şekilde yürütülebilmesi için yasa ve yönetmeliklerin kapsamına rağmen kaynaştırmanın uygulanması ile ilgili sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Bunlar incelendiğinde okulların kaynaştırma eğitimi için yeterli fiziki şartlara, öğretmenlerin ve okul personelinin engelli bireylerin eğitimleri hakkında bilgiye sahip olmamaları, kaynaştırma destek hizmetlerinin uygun şekilde yapılamaması gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.¹⁴ Özel gereksinimli çocuklar ile olağan gelişim gösteren çocukların kaynaştırma aktivitelerini aktif bir şekilde sonuca ulaştırabilmek için öncelikli kişiler ile çeşitli faaliyetler yapılması gerekmektedir. Öncelikli kişiler dediğimizde akla gelen ilk kişiler sınıf öğretmenleri, kaynaştırma öğrenci, gelişimi normal olan çocuk, okul idaresi, normal olan çocukların aileleri ve okul personelleridir.¹⁵ Sınıf öğretmenleriyle yapılabilecek çalışmalar kapsamında, özel gereksinimli çocuklar ile yapılan çalışmaların başarıya ulaşmasındaki öncü kişi sınıf öğretmenleridir denilebilir. Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma öğrenci ile yapılan çalışmalara önem vermesi, kaynaştırma öğrenci ile normal öğrenci arasında ayırım yapmadan kaynaştırma öğrencisine sahip çıkması sınıftaki diğer çocukların ve velilerin düşünce ile davranışlarını da olumlu yönde etkileyecektir. Ancak bahsetmiş olduğumuz üzere pek çok eğitimci kaynaştırma öğrencilere nasıl yaklaşılacağını bilmediği için olumsuz bir tutum sergileyebilir.¹⁶ Bu sebeple gerekli olan çalışmaların ilk başında eğitimcilerin bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi gelmektedir.¹⁷ Eğitimcilerin kaynaştırma çocuklar ve engel türlerinin özellikleri konusunda bilgilendirilmeleri son derece önemli ve gereklidir. Bilgilendirmelerin içeriğinde, hangi engel türünden olan çocukla hangi öğretim yönteminin, materyallerin, ipuçlarının, ya da ödüllerin işe yaradığına dair konulara da yer vermelidir. Aynı engel türüne sahip olsalar da öğrencilerde aynı yöntem ve teknikler işe yaramayabilir; olağan gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi. Bu durumda özel çocuklar için bazen yöntemde, bazen materyalde bazen de ödülde uyarılama yapmak gerekebilir. Örneğin, hafif derecede zihinsel engele sahip bir çocukla sınıf içinde çalışırken yönergeyi en başta verirsiniz (örneğin., “Çocuklar şimdi yerdeki karelerin içlerinde iki ayağımızla

¹³ Ahmet Yıkılmış, Ümit Şahbaz ve Sevinç Peker, “Özel Eğitim Danışmanlığı ve Kaynaştırma Dersinin Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarına Etkisi”, 8. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*, Edirne 1998, s. 166.

¹⁴ Murat Gökdere, Sınıf Öğretmenleri ile Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutum, Endişe ve Etkileşim Düzeylerinin Karşılaştırmalı İncelemesi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 12, S. 4, Türkiye 2012, s. 2794.

¹⁵ B. Sucuoğlu-T. Kargin, *a.g.e.*, s.94.

¹⁶ S. Odluyurt-S. Batu, *a.g.m.*, s. 1821.

¹⁷ S. Batu-A. Yükselen, *a.g.e.*, s.345.

hoplayarak karşı duvara kadar gidiyoruz”), sonra da yetersizliği olan çocuk aktiviteyi yaparken bir kez de etkinliğin ortalarında “Evet, duvara kadar hoptamaya devam ediyoruz Ali’ciğim” demeniz çocuğun aktiviteyi tamamlaması için yeterli olabilir. Yine hafif derecede zihinsel engele sahip olan Onur için ise aynı aktivitede baştan bir kere yönergeyi verirsiniz, ardından Onur’a sıra geldiğinde yanında bir elinden tutarak aktiviteyi yapmasına yardım ederken her kareden önce “ Onur şimdi tekrar hoptuyoruz” demeniz gerekebilir. O halde, bilgi vermek amacıyla yapılan çalışmalar sırasında, işe yarayabilecek yöntem ve teknikler örnekleriyle birlikte eğitimcilere verilmeli ve aktivite sırasında çocuğa ve ortama uygun olan aktiviteyi kullanmak eğitimcilerin hayal gücüne bırakılmalıdır.¹⁸

Kaynaştırma Eğitimi Uygulamaları

1980-2005 yılları arasında yapılan çalışmalar kapsamında kaynaştırma eğitiminin uygulamaları ve yaşanan problemlerin cevapları aranıp, açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Gerekli olan çalışmalar iki grupta toplanmıştır. Birincisinde yetersizliği bulunan engelli bireyler için, özellikleri ve gereksinimleri doğrultusunda içinde buldukları toplumları bilgilendirme, farkındalık yaratma ve yayın kaynakları aracılığıyla kaynaştırma eğitiminin ne kadar gerekli olduğu hakkında bilgiler sunulmalıdır. İkincisi ise ülkemizdeki çalışmalar ve uygulamaların sonuçlarının açıklanması, bu uygulamalara devam eden çocukların, öğretmenlerin ve ailelerin uygulama yapısının faydalarını ve kimi zamanda zararlarının açığa çıkmasıdır. Bir sonraki adımda, uygulama sonuçları göz önünde bulundurularak, kaynaştırmanın en doğru ve güvenilir veriler ışığında uygulanmasını yapacak, ülke koşullarında en iyi şekilde uygulanabilecek pilot yapıların geliştirilmesi, uygulanması ve gerekli yöntemler kullanılarak yaygınlaştırılması çalışmaları olmalıdır. Ancak böyle ilerleyen bir sistem kurulabilir ve bu sistem üzerinden değişiklikler doğru bilgiler üzerinden düzenlenerek çeşitlenmeler yapılarak yasal düzenlemelerle uygulama alanlarına geçirilir. Engelli birey veya çocukların gelişim düzeylerini en üst düzeye çıkartmayı kapsayan eğitim modelleri ve kaynaştırma sistemi geliştirilebilir ve uygulanabilir.¹⁹ Hangi tür engel grupları için sınıf içinde ve dışındaki malzeme ve materyallerde yapılacak düzenleme ve çeşitlilikler aktarılabilecek konular arasında yer almalıdır.²⁰ Eğitimcilerle yapılması gereken bilgilendirme

¹⁸ S. Batu-A. Yükselen, *a.g.e.*, s.346.

¹⁹ Bülbin Sucuoğlu, “Türkiye’de Kaynaştırma Uygulamaları: Yayınlar/Araştırmalar (1980-2005)”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, C. 2, S. 5, Ankara 2005, s. 15.

²⁰ S. Odluyurt-S. Batu, *a.g.m.*, s. 1835.

toplantıları, konu hakkında bilir kişiler, eğitim kurumlarına davet edilerek yapılabileceği gibi, il çapında seminerler düzenlenerek de yapılabilir. Okuldaki kaynaştırma öğrencinin engel türüne bağlı olarak, bulunulan ildeki bu alandaki özel eğitim okulundan destek istenebilir. Örneğin, sınıfa işitme yetersizliği olan bir öğrenci yerleştirildiğinde, ilde bulunan İşitme Engelliler Okulunda çalışan bir öğretmen işitme yetersizliğine sahip çocukların özellikleri ve bu çocuklarla kullanılacak araç-gereç, materyaller, öğretim yöntem ve teknikleri gibi konularda bilgi vermek üzere okula davet edilebilir. Bilgilendirme çalışmalarının içerisinde yer alması gereken konulardan biri de, Güncellenmiş Okul Öncesi Programı'nın (2013) içerisinde yer alan ve "Kaynaştırma" kararıyla dersliklere yerleştirilen kaynaştırma çocuklar için doldurulması şart olan "Uyarlamalar" kutucuklarının nasıl doldurulacağı ve en önemlisi bu uyarlamaların sadece yazılı olarak kalmayıp, derslikte nasıl uygulanacağı konusudur. Bu bölümde çalışan pek çok eğitimcinin bu kutuların nasıl doldurulacağı konusunda bir fikrinin olmadığı yapılan öznel gözlemler sonucu ortaya konmuştur. Dolayısıyla, bilgilendirme çalışmaları sırasında bu konunun da birincil konular arasında olması gerektiği söylenebilir.²¹ Bilgilendirme çalışmalarında kullanılmak üzere çeşitli basılı araç-gereç hazırlanabilir. Bu araç-gereç gerek birkişilerin sunumlarıyla desteklenerek gerekse bölümde aktif olan eğitimcilerin kendilerinin okuyarak bilgilenmelerine yönelik geliştirilebilir. Bol bol tecrübelerin aktarılacağı basılı araç-gereçlerin, sınıfına kaynaştırma çocuklar yerleştirilmiş eğitimcilerin başvuracakları kaynaklar olarak eğitimcilere sunulabilir.²² Normal gelişim gösteren çocuklarla yapılabilecek çalışmalar kapsamında başarılı bir kaynaştırma eğitiminde olağan gelişim gösteren çocuklarında uygulamalara dahil edilmesi büyük katkı sağlamaktadır. Kaynaştırma eğitimi çalışmalarında uygulamalarıyla ilgili gerçekleştirilen olağan gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli akranlarını kabullenmeleri kolaylaştırdığı gözlemlenmektedir.²³ Kaynaştırma eğitimiyle ilgili olağan gelişim gösteren çocuklarla yapılacak uygulamaların başında, sınıflarına yeni katılacak kaynaştırma öğrencisiyle ilgili bilgi verilmesi gerekmektedir. Bu bilgilendirme çocukların anlayacağı düzeyde olmalı ve kaynaştırma öğrencisini olumsuz etkileyecek şekilde olmamalıdır.²⁴

Kaynaştırma uygulaması çerçevesinde normal gelişim gösteren çocuklara ara ara hatırlatmalarda bulunmak gereklidir. Bilgilendirme ve kendini yerine koyma çalışmaları

²¹ S. Batu-A. Yükselen, *a.g.e.*, s.346.

²² B. Sucuoğlu, *a.g.m.*, s. 16.

²³ Bahar Malkoç Bozarlan, "Eskişehir İlindeki Özel Anaokullarında Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, s. 55.

²⁴ S. Batu-A. Yükselen, *a.g.e.*, s.347.

tekrarlanabilir. Kaynaştırma uygulamaları kapsamında günlük çalışmalar kapsamında normal gelişim gösteren çocuklardan gönüllü olanlar özel gereksinimli akranlarına yardımcı olmak kimi zaman model olmak ya da birlikte çalışmalar yapmak üzere destek sağlayabilirler. Fakat bu görevlendirmeler sürecinde normal gelişim gösteren çocuğun akranına karşı nasıl destek sağlanacağı öğretmen tarafından rehberlik yapılmasıyla desteklenmelidir.

Kendini ifade etmekte güçlük yaşayan her birey çevresiyle etkileşimde kendini soyutlamaya başlamakta ve bu tutum engelli bireyin tüm gelişim alanlarına da olumsuz etkilerini yansıtmaktadır. Bu etkiler geçmişten günümüze engelli bireylerin eğitimi ve kaynaştırma eğitimine yönelik çalışmalar incelendiğinde çalışmaların geçmişten günümüze birçok süreçten geçtiği görülmüştür. Yetersizliği bulunan bireylerin de hayatlarını tam olarak yaşayabilme hakları en önemli etik kuraldır. Özel gereksinimli çocukların kaynaştırma çalışmaları ile ilgili ilk kez bir girişimde bulunulduğunda gereksinime ihtiyacı olan çocukları ayrı gruplar halinde eğitim ve öğretim verilmesinin bir adaletsizlik olduğu düşünülmüştür. Ayrı gruplar halinde verilen bu eğitimlerin gelişim güçlüğü olan çocuklar için yeterli eğitim ve öğretimi sağlayamadığını iddia etmişlerdir.²⁵ Otuz yıl öncesine kadar pek çok öğretmen özel gereksinimli çocukların, normal gelişim gösteren çocuklarla birlikte karma bir eğitimin verilmesini imkânsız görmekteyken bugüne bakıldığında ise kaynaştırma eğitiminin önemi yasalar ve araştırmalar ile birçok sorunun üstesinden gelerek önemli bir sistem haline gelmiştir.²⁶

Çocuk ve Resim

Akran etkileşiminin önemli boyutları okul öncesi dönemden başlayarak çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarla akran etkileşimini arttıran, sosyal gelişimlerini destekleyen, duygusal alanda zenginleştiren bir içeriğe sahip olan kaynaştırma eğitiminin bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen test ve ölçeklerin yanı sıra günümüzde önemli bir boyut kazanan resim inceleme çalışmaları, kişilerarası ilişkiler hakkında önemli bilgiler veren bir ışık olmuştur.

Doğumla birlikte çevreyle sürekli etkileşim halinde olan bireyler yazılı, görsel sözlü ya da sözsüz birçok iletişim ağını kullanılır. Algılama gücü, iletilen konu hakkındaki bilgi ve

²⁵ Neriman Aral-Figen Gürsoy, *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 298.

²⁶ S. Eripek, *a.g.e.*, s. 21.

becerisi, iletilecek konu ve kaynağa yönelik tutumu, inanç ve değer yargıları ve alıcının seçiciliği, toplumsal rol ve statüsü, sosyo-kültürel yaşamı, bakış açısı ve görüş farkı, kendine güveni, kişilik yapısı gibi faktörler iletilmek istenen mesajın etkinliğini arttırıcı ya da azaltıcı niteliktedir. Eğitim ve öğretim sistem yapısı içindeki kaynaştırma öğrencileri dışında normal gelişim gösteren öğrencilerin, kaynaştırma öğrencilerine ilişkin tutumlarını incelemek üzere çocuk çizimlerinin analizi ve değerlendirilmesiyle yoruma ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynaştırma grubu öğrencilerinin akademik başarıları, günlük yaşam becerileri, sosyal etkileşim gibi alanlarında akranlarının çizdiği özgün resimlerin uzmanlar aracılığıyla yorumlanarak destekleyici bir eğitim sistemi içinde yer alınmasının kolaylaştırması sağlanır. Akranlarının çizdiği resimlerle algı çalışmalarının uzmanla tarafından yorumlanmasıyla, öğretmenleri için yol gösterici bir çalışma niteliğindedir. Yaşantıların hatırlanması, sorunların çözümlenmesi için gün yüzüne çıkartılmak amacıyla klinik görüşmelerde çocuk çizimleri kullanılmıştır. Çizimler, fiziksel, görsel ve işitsel anımsamalarda deneyim kazanmayı teşvik eder. Çizimin kendisi motor duyuşsal aktarımın birer ifadesidir ve çizimdeki figürler, nesnelere ve olay örüntüleri anımsanan algısal işaretlere destek sağlar. Bilişsel yapılar, bir olay örüntüsü ya da tema içerisinde kişilerarası iletişim etkinliklerinin birer sözlü tartışmasını temsil eder.²⁷ Bunlar genel olarak bilinçdışının sembolleridir ve bir klinisyenin yüzey yorumlamasına ek olarak sofistike, çizimlerdeki çeşitlilik, sembolik düzeyde yorumlanmasıdır.²⁸ Sechenov (1996)'a göre, resim yorumlama, bize bireylerin ruhsal yapılarını, içsel çatışmalarını, yaşadıkları zorluklarla baş edebilme çabalarına ilişkin önemli ipuçları sağlamamıza katkıda bulunmaktadır. Analizi yaparken, bireyin resim yapma aşamasındaki genel tutumu, çizdiği resim ve resim hakkındaki bulunduğu aktarımlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Resim çizme aşamasındaki tutum ve davranışlar bireyden bireye değişmekte ve aynı bireyin farklı zaman dilimlerinde de resim çizimleri de değişebilmektedir. Resim çizmedeki tutumu genel olarak bireyin hayata bakış açısıyla da ilgili olabilmektedir.²⁸ Çocuk resimlerinin analizlerle incelendiğinde yapılan resimlerde çocuğun mutlu olup olmadığı, arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurup kurmadığı, hareketli mi ya da sakin mi o gibi temel özellikleri yorumlanabilir.²⁹ İnsan figürlerinin çizimleri dört dönemde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. İnsan figürlerinin

²⁷ Haluk Yavuzer, *Resimleriyle Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 67.

²⁸ Robert C. Burns, *Kinetik Aile Çizimlerinde (K-F-D) Eylemler, Stiller ve Semboller*, Routledge Taylor and Francis Group Yayınları, New York 2015, s. 26.

²⁸ Sultanberk Halmatov, *Çocuk Resimleri Analizi ve Psikolojik Resim Testleri*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2018, s.29.

²⁹ Burcu Arıcı, "Resim, Psikoloji ve Çocuğun Dünyasında Resim", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 10, Erzurum 2010, s. 16.

resmedilmesi çocuğun bilişsel ve psikolojik durumuyla ilgili ve çevresi ile büyük ölçüde ilişkileriyle alakalıdır.³⁰ Resim, değerlendirme aracı olarak tek başına kullanıldığında doğru sonuçlar verme ihtimali her zaman tutarlı olması bile terapötik yöntem olarak kullanılmaktadır. Çünkü çocukların çizdikleri resimler, onların sözel ifade edici dil becerilerinin ve kelime dağarcıklarının yetersiz kaldığı durumlarda kendilerini ifade edebilmelerinde bizlere rehber olma niteliğindedir. Çocuk resimleri ile ilgili yapılan çalışmalar uzun bir geçmişe sahiptir. Uzmanlar için uzun yıllardır kullanılan bir değerlendirme aracı olmasının en büyük nedeni resmin içerik, özgünlük ve biçim bakımından çocuğu daha iyi anlamak ve analiz etmek için bir araç olarak kullanılmasıdır.³¹ Çocuklar için kâğıt üzerine yapılan her çizim aktivite çalışmaları çocuk için oyun gibi gerçekleşir. Bu aşamalar çocuğun bilişsel yapıları, dikkati, düzenli- düzensiz, yavaş-hızlı-, basit-karmaşık gibi yapılarıyla ve vücut dilinin aktarımı olarak da yol gösterici niteliktedir. Zaman içerisinde de ince motor gelişimine de doğru orantılı olarak da çizimlerini kontrol altına aldığı ve sistemli bir yapı içerisinde geliştiği gözlenmektedir.³² Olağan gelişim gösteren akranlarının kaynaştırma öğrencisine yönelik ilgi, tutum ve davranış biçimleri hakkında bilgi edinmemize aracı olarak, kendilerinin oluşturacağı özgün resimler ile, kaynaştırma üzerindeki davranış ve tutumları hakkında bilgiler edinmemiz amaçlanmıştır. Kaynaştırma eğitimi dışında yer alan, normal gelişim gösteren çocukların bakış açıları, bireyleri değerlendirmeleri, etkileşimi açısından resimlerle kaynaştırma eğitimi alan akranlarını resim aracılığıyla yorumlayabilmeleri, öğretmenin sosyal etkileşim ve dengeyi sağlayabilme sorunları daha perspektif açıdan görebilmesi için değerlidir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Okul öncesi ve ilköğretime devam eden öğrencilerin, öğretmenlerin ve velilerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla araştırmanın çalışma grubunda; 2019-2020 eğitim öğretim yılında sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olan 10 öğretmen, bu öğretmenlerin sınıflarında yer alan 50 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin yaşlarının 28 ile 66 arasında değiştiği; 5'inin kadın, 5'inin

³⁰ H. Yavuzer, *a.g.e.*, s. 31.

³¹ Cathy Malchiodi, *Çocukların Resimlerini Anlamak*, (çev. Tülin Yurtbay), Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 49.

³² Kazım Artut, *Okul Öncesinde Resim Eğitimi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2017, s. 53.

erkek olduğu; 3'sinin okul öncesi, 1'i çocuk gelişimi, 6'sının sınıf öğretmeni olduğu; öğretmenlerin deneyimlerinin ise 2 yıl ile 42 yıl arasında değiştiği görülmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Eğitim alanında nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması derinlemesine ve ayrıntılı bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Bunu yapmak için kişiler ile görüşülebilir, gözlenebilir ya da görsel materyaller incelenebilir. Nitel araştırma içerisinde yer alan desenlerden durum çalışması bu çalışmada kullanılmıştır. Durum çalışması, insanların, konuların, sorunların ya da programların yakından incelendiği, derinlemesine çalışmalarda tercih edilmektedir.³³ Bu çalışmada ise öğretmenlerin ve velilerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını belirlemek için görüşme, öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine ilişkin görüşlerini ortaya koymak için ise çizdikleri kaynaştırma öğrencisi resimleri incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmanın çalışma grubunda bulunan öğretmen ve kaynaştırma öğrencilerine ilişkin tutumlarını belirlemek için, 2018 yılında Aylin Sözer tarafından geliştirilen ve uzman görüşleri alınan kişisel bilgi formu, yarı yapılandırılmış görüşme formu, öğrencilerin çizdikleri resimler aracılığı ile kaynaştırma öğrencilerine ilişkin tutumlarını ortaya çıkarmak için resim soru formu hazırlanmıştır.

Verilerin analizinde çalışmada yer alan öğretmen, veli ve öğrencilerden elde edilen veriler öncelikli olarak deşifre edilerek excel formuna aktarılmıştır. Nitel veri analiz teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler soru bazlı olarak, her soru içinde içerik analizi gerçekleştirilerek yapılmıştır. İçerik analizi, birbiri ile benzerlik taşıyan bulguların çeşitli temalar ve terimler altında birleştirilmesi ve düzenlenerek derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır.³⁴ Öğrencilerden elde edilen verilerin veri kaybını engellemek için kamera kaydı alınmış ve çözümlenmesi yapılmıştır. Nitel verilerin analiz süreci, verilerin düzenlenmesi, ön okumaların yapılması, kodların organize edilmesi, verilerin sunulması ve yorumlanmasını içermektedir. Nitel analizleriz sonuçlarının geçerliliğini sağlamak için öğrencilerin çizdikleri resimler, öğretmen ve veli görüşlerinden örnekler sunulmuştur. Çalışmada yer alan öğretmen, veli ve öğrencilerin gerçek isimleri gizlenmiş olup, öğretmenler için Öğrt1, Öğrt2, Öğrt3 ..., ve öğrenciler için Ö1, Ö2, Ö3, ... kodları verilmiştir. Verilen kodlamaların sıklıkları ile analiz süreci anlamlandırılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

³³ Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 74.

³⁴ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2018, s. 44.

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda, çocukların yaş, sınıf düzeyi, cinsiyeti, kardeşinin olma durumu, anne-baba çalışma durumu, anne-baba öğrenim durumu, anne-baba birliktelik durumu ve çocuğun sınıfında yer alan kaynaştırma öğrencisinin tanısını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Öğretmenlerin Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sınıfta kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanan bu form iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde öğretmenlerin yaş, cinsiyet, mezun olunan bölüm ve öğretmenlik deneyimini belirlemeye yönelik hazırlanmış olan demografik bilgiler yer almaktadır. Formun ikinci bölümünde ise öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır. Araştırmacı tarafından hazırlanan ve uzman görüşleri sonucunda en son hali verilen formda aşağıdaki 2 soru bulunmaktadır.

1. Sınıfınızdaki kaynaştırma öğrencisinin olağan gelişim gösteren çocuklarla eğitim görmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Sınıfınızdaki kaynaştırma öğrencisinin sınıftaki diğer çocuklarla ve çocukların da kaynaştırma öğrencisi ile sosyal etkileşim kurmalarını nasıl sağlıyorsunuz? Birer örnek vererek açıklayınız.

Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Resim Soru Formu

Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Resim Soru Formu, araştırmanın çalışma grubunda bulunan, sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olan çocukların çizdikleri resimden hareketle algılarını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Oluşturulan form, resim öncesi çocuğa sorulacak sorulardan, çocuğun resim çizme sırasındaki durumlarını gözlemlemek amacıyla oluşturulmuş gözlem formundan ve resim sonrası öğrencilere sorulacak olan resme ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Belirlenen form kullanılarak öğrencilerin sınıflarında yer alan kaynaştırma tanısı konulmuş öğrencilerin resimlerinin çizilmesi, öncesinde ve sonrasında yapılan görüşme soruları ile veriler toplanmıştır. Hazırlanan form çocuk resimlerine dayalı aile algılarını belirlemeye yönelik Çapan (2018) tarafından geliştirilmiş formdan uyarlanmış ve gerekli olan uzman görüşleri alınarak uygulama yapılmıştır.

Velilerin Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıfta yer alan çocukların velilerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını belirlemek için hazırlanan bu form iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde araştırmaya katılan velilerin yaş, cinsiyet, mezun olunan bölüm ve mesleğini belirlemeye yönelik demografik bilgiler bulunmaktadır. Formun ikinci kısmında ise velilerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik araştırmacı tarafından hazırlanan ve uzman görüşleri sonucunda en son hali verilen formda 1 soru bulunmaktadır.

Sizce Çocuğunuzun sınıfında bir kaynaştırma öğrencisinin olmasının diğer çocuklara etkisi neler olabilir? Birkaç örnek vererek açıklayınız.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kaynaştırma eğitimlerinin verildiği okul öncesi eğitim ve ilköğretim kademelerinde görev yapan 10 öğretmen ile sınıflarında normal gelişim gösteren 60-132 aylık 50 çocuğun kapsayan 50 ebeveyne ilişkin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarının çizimlerdeki yansımalarına yönelik bulgulardan hareketle elde edilen sonuçlar incelenmiştir. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin yaşlarının 28 ile 66 arasında değiştiği; 5'inin kadın, 5'inin erkek olduğu; 3'sinin okul öncesi, 1'i çocuk gelişimi, 6'sının sınıf öğretmeni olduğu; öğretmenlerin deneyimlerinin ise 2 yıl ile 42 yıl arasında değiştiği görülmüştür.

“Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin kaynaştırma öğrencisine ilişkin görüşleri nasıldır?” alt problemi doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

Görüşleri	f
Olumlu olarak görüyorum	10

Tablo 1. Sınıfta yer alan kaynaştırma öğrencisinin olağan gelişim gösteren çocuklarla eğitim görmeye ilişkin öğretmen görüşleri

Tablo 1’de, araştırmada yer alan 10 öğretmen sınıflarında yer alan kaynaştırma öğrencisinin olağan gelişim gösteren çocuklarla eğitim görmesini olumlu olarak karşılamıştır. Öğretmenlerin bu durumu uygun olarak görmesine neden olarak Öğrt6 kodlu öğretmen “Aynı şartlarda eğitim görmek önemli”, Öğrt5 kodlu öğretmen ise “Engel seviyesi düşükse eğitim görmek uygun oluyor” görüşünü belirtmişlerdir.

Görüşleri	f
Grup etkinliklerinde yapabilecekleri görev vermek	7
Sohbet içerikli diyaloglar kurmak	1
Paylaşımlı oyunlar oynatmak	1
Etkileşim sürecini anlatarak	1

Tablo 2. Sınıfta yer alan kaynaştırma öğrencileri ile diğer çocukların sosyal etkileşimini kurmalarına ilişkin öğretmenlerin görüşleri

Tablo 2’de, araştırmada yer alan öğretmenler kaynaştırma öğrencilerinin sosyal etkileşimi öğrencilere grup etkinliklerinde yapabilecekleri görevler vererek (f=7), sohbet içerikli diyaloglar kurarak (f=1), paylaşımlı oyunlar oynatarak (f=1) ve etkileşim sürecini anlatarak (f=1) sağlamaktadırlar.

Resim 1.³⁵

³⁵ Çizilen Resimlerden Örnekler- Kız Öğrenci- 9 yaş

Görüşler	f
Hareketli	14
Yürüyemiyor	9
Davranışları farklı	5
Kendisini ifade edemiyor	4
Yaramazlık yapıyor	3
Duyamıyor	3
Fazla konuşuyor	2
Algılaması yavaş	2
Yalnız duruyor	1

Tablo 3. *Çocukların kaynaştırma öğrencisinin farklılığına ilişkin görüşleri*

Tablo 3’de, araştırmaya katılan çocukların kaynaştırma öğrencisinin farklılığına ilişkin görüşler incelendiğinde en çok “hareketli (f=14)” olarak tanımlamışlardır. Kaynaştırma öğrencisinin farklılığına ilişkin çocuklar, yürüyemiyor, davranışları farklı, kendilerini ifade edemiyorlar, yaramazlık yapıyor, duyamıyorlar, fazla konuşuyorlar, algılamaları yavaş ve yalnız duruyor görüşlerini belirtmişlerdir.

Kullanılan figürler	f
Kendisini	16
Kaynaştırma öğrencisi	13
Okul	5
Öğretmen	2
Kardeş	2
Top sahası	2
Tekerlekli sandalye	2
Öğretmen masası	2
Gözlük	1

Güneş	1
Çimen	1
Ağaç	1
Ev	1
Gökkuşuğu	1

Tablo 4. Çocukların kaynaştırma öğrencisi çiziminde kullandıkları ilk figürler

Tablo 4’de, araştırmaya katılan çocukların kaynaştırma öğrencisi resminin çiziminde kullandıkları ilk figürler incelendiğinde, en çok “kendisini (f=16)” figür olarak kullanmışlardır. Daha sonra çoktan aza doğru “kaynaştırma öğrencisi (f=13)”, “okul (f=5)”, “öğretmen (f=2)”, “kardeş (f=2)”, “top sahası (f=2)” “tekerlekli sandalye (f=2)” ve “öğretmen masası (f=2)” figürlerini belirtmişlerdir. Ayrıca 1’er öğrenci kaynaştırma öğrencisinin çiziminde ilk figür olarak gözlük, güneş, çimen, ağaç ve gökkuşuğu figürlerini kullanmışlardır.

*Resim 2.*³⁶

³⁶ Çizilen Resimlerden Örnekler- Erkek Öğrenci- 6 yaş

“Sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olan çocukların resim çizimini gerçekleştirirken davranışları nelerdir?” alt problemi doğrultusunda elde edilen bulgular Tablo 5’de yer almaktadır.

	Görüşler	f
Hareket durumu	Hareketli	12
	Hareketsiz	38
Kaygı durumu	Kaygılı	11
	Kaygısız	39
Soru sorma durumu	Soru sordu	18
	Soru sormadı	32

Tablo 5. Sınıftaki kaynaştırma öğrencisi çiziminde gerçekleşen öğrenci davranışları

*Resim 3.*³⁷

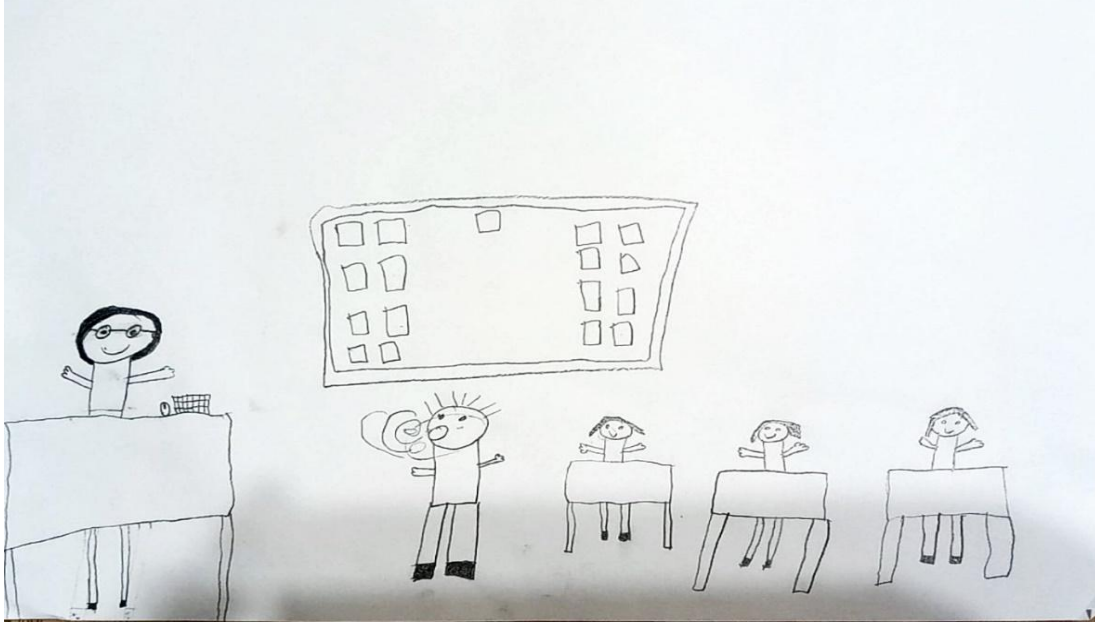
³⁷ Çizilen Resimlerden Örnekler- Kız Öğrenci- 11 yaş

Tablo 5 incelendiğinde kaynaştırma öğrencisinin çiziminde öğrencilerin 12'sinin hareketli, 38'inin hareketsiz; 11'inin kaygılı, 39'unun kaygısız; 18'inin soru sorduğu, 32'sinin soru sormadığı resmi çizdiği belirlenmiştir.

Görüşleri	f
Zararı olmaz	18
Çocukların derse karşı ilgisi azalır	10
Olumsuz davranışlara örnek olurlar	9
Konular eğitim sürecinde yavaş ilerler	5
Çocukların psikolojileri bozulur	1
Sınıfın düzeni bozulur	1
Çocuklar birbiri ile anlaşma sorunu yaşarlar	1
Çocuklar üzülmürler	1

Tablo 6. Kaynaştırma öğrencisinin olmasının diğer çocuklara etkilerine ilişkin veli görüşleri

Tablo 6'da sınıflarında kaynaştırma öğrencisinin olmasına ilişkin 18 veli diğer çocuklara bir zararının olmayacağını, 10 veli çocukların derse karşı ilgisinin azalacağını, 9 veli olumsuz davranışlara örnek olacağını, 5 veli eğitim sürecinde konuların yavaş ilerleyeceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, 1'er veli sınıfta kaynaştırma öğrencisinin olmasının, çocukların psikolojisini bozulacağını, sınıf düzeninin bozulacağını, çocukların birbiri ile anlaşma sorunu yaşayacağını ve çocukların üzüleceğini ifade etmiştir.

Resim 4.³⁸

³⁸ Çizilen Resimlerden Örnekler- Erkek Öğrenci- 8 yaş

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada yer alan öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde yaşlarının 60 ile 132 ay arasında değiştiği, ortalama olarak 91.6 ay olduğu belirlenen öğrencilerin 20'sinin okul öncesi, 30'unun ilkokulda eğitim aldıkları; 26'sının erkek, 24'ünün kız olduğu; 43'ünün kardeşinin olduğu, 7'sinin kardeşinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmada yer alan öğrencilerin 13'ünün annesinin çalıştığı, 37'sinin annesinin çalışmadığı; 48 öğrencinin babasının çalıştığı, 2 öğrencinin babasının çalışmadığı görülmektedir. Öğrencilerin annelerinin öğretim durumları incelendiğinde 1'inin okula gitmediği, 5'inin ilkokul, 12'sinin ortaokul, 14'ünün lise, 4'ünün ön lisans, 13'ünün lisans ve 1'inin yüksek lisans eğitimi aldıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin babalarının öğrenim durumu incelendiğinde, 2'si ilkokul, 12'si ortaokul, 18'i lise, 2'si ön lisans ve 16'sı lisans mezunudur. Öğrencilerin ailelerinin birliktelik durumları incelendiğinde 49 çocuğun anne ve babasının birlikte olduğu, 1'inin anne ve babasının ayrı olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan çocukların 15'ine yaygın gelişimsel bozukluk- otizm, 10'una bedensel engelli, 14'üne hiperaktivite bozukluğu ve dikkat eksikliği, 5'ine işitme engelli, 5'ine yaygın gelişimsel bozukluk- Atipik Otizm tanısı konulmuştur. Öğretmenlerin ve öğrencilerin ve velilerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarının incelendiği bu çalışmada, sınıfta yer alan kaynaştırma öğrencisinin olağan gelişim gösteren çocuklarla eğitim görmeye ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde öğretmenleri kaynaştırma öğrencilerine yönelik bakış açılarının olumlu yönde olduğu sunucuna ulaşılmıştır. Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin olumlu tutum geliştirmeleri hizmet öncesi eğitim, eğitim- öğretim sürecindeyken yapılan çalışmalar ile kurs ve sertifika programları ile konsültasyon çalışmalarıyla geliştirilebilir. Kaynaştırma eğitimine yönelik tutumların incelendiği çalışmaların az olması ve akran tutumlarının resimler aracılığıyla incelendiği bu çalışmada, olağan gelişim gösteren çocukların kaynaştırma eğitimi alan akranlarına ilişkin tutumlarının resimler üzerinde nasıl bir yansıması olduğunu belirlemek amacı ile sınıfta yer alan kaynaştırma öğrencileri ile diğer çocukların sosyal etkileşim kurmalarına ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, olağan gelişim gösteren çocuklarla, kaynaştırma öğrencilerinin sosyal etkileşimini kurmalarına ilişkin öğretmenlerin yaptıkları çalışmalar da grup etkinliklerinde başarabilecekleri çalışmalarda görevlendirme, etkileşimi arttıracak diyaloglara yer verme, iş birliği yapmak şeklinde çalışmalara yer vererek

öğretmenlerin etkin çalışmalar kullandıkları görülmüştür. Kaynaştırma öğrencisi çoğunlukla normal gelişim gösteren yaşlılarıyla etkileşim halinde bulunur ve destek eğitim hizmetlerinden yararlanarak fayda sağlanır. Okul öncesi ve ilköğretim yılları, olağan gelişim gösteren çocukların eğitimlerinde büyük bir katkı sağladığı gibi kaynaştırma çocuklar için de bu dönemlerin önemi büyüktür. Kaynaştırma eğitimi alan çocuklarının olağan gelişim gösteren çocuklarla birlikte sınıf ortamında hayata dair kazanımları öğrenip uygulamaları, günlük yaşamlarında da bu becerileri aktarabilmeleri sağlanmaktadır. Öğrencilerin, kaynaştırma öğrencisine yönelik izlenimlerinden yola çıkarak bu sonuçlar elde edilmiştir.Çocukların kaynaştırma öğrencisinin farklılığına ilişkin görüşleri sonucunda, olağan gelişim gösteren çocukların kaynaştırma öğrencisi olan akranlarını hareketli olması, yürüyememesi, davranışlarının farklı olduğu, kendisini ifade edememesi, yaramazlık yapmaları, söylediklerini duymamasını, fazla konuşması, algılamasının yavaş olduğunu, yalnız durduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin, kaynaştırma öğrencisine yönelik izlenimlerinden yola çıkarak bu sonuçlar elde edilmiştir. Tanı ve engel gruplarıyla yakından ilişkileri olmadığı da görülmüştür. Kaynaştırma öğrencilerini nasıl algılıyorsa sadece o yönde ifadelerde bulunmuşlardır. Kaynaştırma olan arkadaşları ile geçirdikleri zamanda arkadaşlarının yetersiz kaldıkları noktalar ile ilgilenmektense onların başarabildikleri alanları keşfedip onlar üzerinde dikkatlerini toplayacaklardır. Yaşamlarının ilerleyen zamanlarında kaynaştırma olan arkadaşlarına üzülp acımak yerine onları takdir etmeyi öğreneceklerdir.Resim çizme çalışmaları incelendiğinde, kullandıkları ilk figürlerde, çalışma grubunun dörtte biri en çok ilk kendisini ve dörtte biri kaynaştırma öğrencisi olan akranını ilk figür olarak çizmiş, grubun diğer yarısı da okulunu, öğretmen, kardeş, top sahası, tekerlekli sandalye, öğretmen masası figürlerini, gözlük, güneş, çimen, ağaç ve gökkuşağı figürlerini ilk çizdikleri görülmüştür. Çizdikleri figürlerde ilk çizimi kendilerini çizen çocuklar ile kaynaştırma öğrencisini çizmeleri arasında farklılar görülmektedir. Çocuklar ilk çizimlerinde kendilerini çizmeleri, resim çizimindeki rahatlığın olumlu yönde olmasını ve resim ifadesini kolaylaştırır. İlk çizimler çocukların resimle aktarmaya çalıştıkları imgelerin, şekillerin. Çizimlerinin çocuklar için ahenk oluşturduğu ifadeler olmakla birlikte aktarımı kolaylaştırır.Çocuklar resimlerini yaparken gözlemler sonucundaki davranışları incelendiğinde, hareket durumlarına göre çoğunluğu yerinden kalkmadan resmini tamamlamıştır. Kaygı durumlarına ilişkin genellikle kaygı durumu yaşanmamış, yaşayan çocuklar da ise neyi, nasıl, ne şekilde çizmeleri, çizimlerini başkalarının beğenip,

beğenmeyeceği yönünde kaygılandıkları görülmüştür. Kaygı yaşayan öğrencilerden bir kısmı, resim çizim aşamasında sorular yönelterek, çizimlerine insanların görüşlerini dikkate almaya çalışmışlardır. Bu sorular incelendiğinde “olmuş mu, güzel çizmiş miyim, beğendin mi, ne çizmemi istersin” şeklinde sorular yöneltilmişlerdir. Bu bağlamda sordukları sorular kapsamından yönlendirilmek istenen çocuklarla ise çalışmanın resim öncesinde yer alan sorular içeriğinde fikir alışverişi yapmaları sağlanarak, resme yönlendirilmiştir. Resmi çizimde kâğıdın ortasından, sağ taraftan, alt ve üstten başlayarak çizimler yaptıkları görülmüştür. Resme başlama yeri genellikle okuma yazma bilen ilköğretim çocukları soldan başlamıştır. Okul öncesi çocuklarının ise genellikle sağ ve ortadan başladıkları gözlemlenmiştir. Okuma- yazma bilen çocuklar yazı yazma yönünün kazandırdığı alışkanlıkla, genellikle resimlerini de soldan sağa doğru yaptıkları görülmüştür. Okul öncesi çocuklarında böyle bir ayırım yapılamamıştır. Resim çizerken çalışmada yer çocuklardan yarısında çoğu resmi tamamladıktan sonra eklemeler yapmak istemiştir. Çalışma grubundaki çocuklardan bir kısmında sildikleri figür yerine yeni figürü tekrar çizmeye çalıştıkları görülmüştür. Aslına benzerliği düşük olma, kendisinin ve başkalarının beğenmemesi yönünde yaşadığı kaygılar buna etken olmuştur. Resim çizimlerinde, çizdikleri arkadaşı ile ilgili neler yaptıkları sorulduğunda oyun oynama, ders çalışma, sohbet etme, eğlenme, yemek yeme, çiçek toplama, gökyüzünü izleme, bahçede oturma, kitap okuma, gezme, kalem verme, bahçede yürüme, resim gösterme ve yürümesine yardımcı olma gibi etkileşimlerini olumlu yönde içeren temalara yer vermişlerdir. Çocuklar arkadaşlarıyla daha çok yapmak istediklerini, bu davranışları yapamayan kaynaştırma eğitimi alan arkadaşlarını yapmak istedikleri ettikleri hayal ederek çizdiklerini dile getirmişlerdir. Çocukların çizdikleri resimde çoğunlukla başka çocukları çizmek istememişlerdir. Çocukların çizdikleri kaynaştırma öğrencisi olan arkadaşlarına ilişkin duygularının çizimlerine yansıtırken, genellikle kendilerinin en sevdiği figürleri çizmişlerdir. Duyguların çizimleri yansıtırken kızlar genellikle kalp, çiçek gibi figürler kullanmışlar, erkek çocukları ise genellikle top oynama figürleriyle duygularını aktarmışlardır. Çizdikleri insan figürlerinde yüzlerindeki mutlu çizgi ifadeleriyle mutlu olduğunu, onlarla yaptıkları etkinlikleri çizmişlerdir. Sınıfta bir kaynaştırma öğrencisinin olmasına ilişkin ailelerinin görüşleri incelendiğinde, kendi çocuklarına bir zararı olmayacağı görüşünün yanı sıra derslere karşı ilgisinin azalacağı, olumsuz davranışlarla model olması, konuların yavaş ilerlemesi, psikolojilerinin etkilenmesi, sınıf düzenlerinin bozulması, iletişimde sorun yaşama ve üzülmelerine yönelik görüşlerde bulunmuşlardır.

Kaynaştırma eğitimde çocukların bakış açılarının önemli olduğu kadar, ailelerin de bakış açıları ve tutumları değerlidir. Başarılı kaynaştırma eğitiminin sağlanması için çocukların ailelerine sordukları sorular karşısında, ebeveynlerin verdikleri cevaplar önemlidir. Çünkü çocuk, engelli arkadaşının davranışlarındaki farklılıkları anlamlandıramamıştır. Bu yüzden de ailesinin ona bu yönde ışık olmasını bekleyen sorular yöneltmektedir.Yapılan çalışma sonucunda elde edilen bulgular ile akranlarıyla daha çok etkileşimde bulunabilecekleri alanların sağlanması, gelişim alanlarını destekleyen önder faktörlerdir. Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerini sınıfta aktif kılma, akranlarıyla etkileşimlerini arttıran becerilere yer vermek olağan gelişim gösteren çocuklar için, çevresindeki bireylerin farklıları, her bireyin özelliklerinin farklı olduğu, çevresindeki bireylere karşı merhamet, hoşgörü, yardımsever bireyler yetişmesine katkı sağlayacaktır. Kaynaştırma öğrencilerinin kendilerini toplumun bir parçası olarak görme, kendini içinde bulunduğu topluma ait hissetme, ruhsal ve duygusal yönde önemli etkileri bulunacaktır. Engelli bireyleri toplumun içine dahil etme öğretmenlerin, ebeveynlerin, çocukların ve toplum için bir birey olmak adına görevlerindedir.

Kaynaklar

ARAL, N. ve GÜRSOY F., *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

ARICI, B., “Resim, Psikoloji ve Çocuğun Dünyasında Resim”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 10, Erzurum 2010, s. 15-22.

ARTUT, K., *Okul Öncesinde Resim Eğitimi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2017.

BATU, S. ve YÜKSELEN A., “Erken Çocukluk Özel Eğitim ve Kaynaştırma Uygulamalarında Genel Prensipler”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Kaynaştırma*, (Edit Nilgün Metin-Arzu İpek Yükselen), Hedef Yayıncılık, Ankara 2015, s.344-345.

BOZARSLAN, B. M., “Eskişehir İlindeki Özel Anaokullarında Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008.

ERİPEK, S., *Özel Eğitim ve Kaynaştırma Uygulamaları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007.

EVINS, E., “The Effects Of Inclusion Classrooms On Students With And Without Developmental Disabilities: Teachers’ Perspectives On The Social, Emotional, And Behavioral Development Of All Students İn Inclusion Classrooms”, *Graduate School of Professional Psychology, Doctoral Papers and Masters Projects*, C. 5, S. 26, Colorado 2015, s. 1-34.

FAZLIOĞLU, Y. ve DOĞAN, M. K., “Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 2, Edirne 2013, s. 223-234.

GÖKDERE, M., “Sınıf Öğretmenleri ile Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutum, Endişe ve Etkileşim Düzeylerinin Karşılaştırmalı İncelemesi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 12, S. 4, Amasya 2012, s. 2789-2806.

HALMATOV, S., *Çocuk Resimleri Analizi ve Psikolojik Resim Testleri*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2018.

KARASAR, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2018.

KARGIN, T., “Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 2, Ankara 2004, s. 1-13.

MALCHIODI, C., *Çocukların Resimlerini Anlamak*, (çev. Tülin Yurtbay), Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2013.

METİN, E. N., “Kaynaştırma”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, (Edit Necate Baykoç), Eğitim Kitap Yayınları, Ankara 2015, s.89-90.

ODLUYURT, S. ve BATU, S., “Okul Öncesi Dönemdeki Kaynaştırmaya Hazırlık Becerilerinin Öğretmen Görüşlerine ve Alanyazın Taramasına Dayalı Olarak Belirlenmesi”, *Kuram ve Uygulama Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 9, Eskişehir 2009, s. 1819-1835.

ROBERT, C. B., *Kinetik Aile Çizimlerinde (K-F-D) Eylemler, Stiller ve Semboller*, Routledge Taylor and Francis Group Yayınları, New York 2015.

SUCUOĞLU, B. ve KARGIN, T., *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar Yöntemler Teknikler*, Morpa Yayıncılık, İstanbul 2006.

SUCUOĞLU, B., “Türkiye’de Kaynaştırma Uygulamaları: Yayınlar/Araştırmalar (1980-2005)”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, C. 2, S. 5, Ankara 2005, s. 15-23.

VARLIER, G. ve VURAN, S., “Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 6, S. 2, Eskişehir 2006, s. 559-580.

YAVUZER, H., *Resimleriyle Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014.

YAZICIOĞLU, T., “Kaynaştırma Uygulamalarının Tarihsel Süreci ve Türkiye’de Uygulanan Kaynaştırma Modelleri”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C. 11, S. 19, Nevşehir 2018, s. 92-110.

YIKMIŞ, A., ŞAHBAZ, Ü., ve PEKER, S. “Özel Eğitim Danışmanlığı ve Kaynaştırma Dersinin Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarına Etkisi”, *8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*. Edirne 1998, s. 163-167.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*,
Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.